

Minden anyag megmenthető!

SZEMÉLYES TÖRTÉNETEM A DUNAMELLÉKI REFORMÁTUS EGYHÁZKERÜLET RÁDAY LEVÉLTÁRÁBAN TÖRTÉNT KATASZTRÓFA UTÁNI MENTÉSBEN

P. Holl Adrien

Állományvédelmi főosztályvezető, Budapest Főváros Levéltára

IDŐRENDI ÁTTEKINTÉS:

- ◆ 2019. január 23. – tűz- és vízkár
- ◆ 2019. január 24. – állományvédelmi kárfelmérés és segítség
- ◆ 2019. január 25. – megegyezés és azonnali helyszíni mentés, elszállítás
- ◆ 2019. január 28. – helyszíni mentés, elszállítás
- ◆ 2019. március 5. – Ráday Levéltár átköltözése Budapest Főváros Levéltárába
- ◆ 2019. május 28. – MLE konferencia: A Ráday Levéltár a katasztrófa után
- ◆ 2019. szeptember 5. – Ráday könyvtár és a Ráday Gyűjtemény Kézirattárának átköltözése Budapest Főváros Levéltárába

Amikor a katasztrófára visszaemlékezem, a szívemet összeszorítja az a szomorúság, amely egy nagy tűzzel és egy édesapa halálával kezdődött.

A tüzeset után a Budapest Főváros Levéltára (BFL) munkatársaival 48 órán belül a helyszínre siettünk, és annyi iratmentésre alkalmas műanyag ládát vittünk magunkkal, amennyi a mikrobuszunkba befért. Minden képzeltet felülmúlt az a pusztítás, amit a tűz és az oltásra használt víz okozott az épületben. A kiégett kolégiumi épületben sétálva, a tűztől porrá égett egyetemista szobák, teakonyhák, folyosók dőb-

benetes látványt nyújtottak, de ezeket csak később láthattam, mert első feladatomban a levéltári anyag mentése volt.

Dr. Kenyeres István főigazgatóval egyeztetve a levéltári iratanyag mentésére kaptam felhatalmazást, ami aztán a könyvtár muzeális gyűjteményének egy részére is kiterjedt. A Ráday Levéltár a kollégium magasföldszinti helyiségében kapott helyett és alatta helyezkedett el a könyvtár. Szerencsére a levéltárban nem okozott a tűz pusztítást, mert volt egy masszív fémajtó, amely nem engedte a folyosón égő tüzet a raktárba bejutni. Ellenben az ajtó előtt, a lépcsőházban lerakott iratanyag porrá égett, és menthetetlen volt, restaurátori szemmel nézve is. Tűzkárosodott iratanyag nem volt a levéltárban, az oltóvíz – korommal keveredve – okozta a levéltári és könyvtári iratanyag károsodását.

Amikor beléptem a levéltár raktárába, nem az iratokat néztem először, hanem a gumicsizmában, kesztyűben munkálkodó, embert próbáló időket élő levéltárosokat. Aztán kezdtük férfi kollégáimmal a nedves dobozokat betenni a műanyag rekeszekbe úgy, hogy két ember meg tudja emelni a műanyag ládákat. Közben a molnárkocsi segítségével a többiek kihúzták a telerkott rekeszeket a teraszra.

A levéltári raktárban az oltóvíz a mennyezetten beszivárgott néhány helyen, szerencsére a levéltári dobozokban tárolt iratanyag nem károsodott, hiszen a hullámkarton felfogta a nedveséget. Sajnos, mintegy 5 ifm dobozokban tárolt levéltári anyag a földön elázott. (Mivel zsúfolásig megtelt a levéltári raktár, kényszerűségből a földön is tároltak iratokat.)

Mindeközben a BFL-ben még indulás előtt elkészítettük az elázott iratok – főleg az utóbbi időben átvett, az 1980–1990-es és a 2000-es években keletkezett gazdasági és egyházigazgatási iratok, tervek, templomfelújítások iratai, bekötött folyóiratok és az 1601 és 1850 között megjelent külföldi nyomtatványok – szárítási folyamatának megszervezését, különböző szakmai mentő teamek felállítását. A katasztrófa helyszínén nem volt áram, az ablakok többsége ki volt törve, kb. 15 cm magasan állt a korommal keveredett oltóvíz. Mire mi odaértünk, a tűzoltók kiszivattyúzták a víz nagy részét, a többi a rádays levéltárosok lapátolták fel. Az összegyűjtött vizes iratanyagot nem tudtuk a levéltárba szállítani, mert a személygépkocsinkban kevés hely volt. Megláttam az udvaron egy építkezési vállalkozót, elővettem minden bátorságom, és megkértem, legyen szíves az egyik teherautóján a levéltári anyagot hozzánk elszállítani. Úgy meglepődött – ma is elöttem van az arckifejezése –, amikor azt mondtam neki: felbecsülhetetlen értékű levéltári anyagról van szó, a kulturális örökség része, csak egy van belőle! Csak nézett rám, és akkor nyugodott meg, amikor azt mondtam neki: az egyik emberem elkíséri a sofört és mutatja az utat a Fővárosi Levéltárig. Így szinte csak 50 óra telt el a beázás után és tudtam, minden anyag megmenthető lesz, nem lesz károsodás, penészesedés! A vizes katasztrófák esetén versenyt futunk az idővel, 48–50 órán belül cselekedni kell! Ki kell szárítani az anyagot, a restaurátorok irányításával (lehetőség szerint nem a katasztrófa helyszínén), vagy le kell fagyasztani az iratanyagot, ha nincs kellő időnk és nagyobb mennyiségről van szó.

Visszatérve a Ráday Levéltárra, mintegy 25 fő BFL-es levéltáros, restaurátor, könyvkötő, digitalizáló, műszaki kolléga teregette, pakolta, szárította a beázott iratanyagot. A nagyon nedves, főleg műszaki dokumentációban lévő fotókat, tervrajzokat csak szakértő restaurátorok teregethették ki, mivel az iratok szétválasztása során sérülhetett volna az irat. Állományvédelmi szempontból a tárolásnál törekszünk arra, hogy a levéltári anyag ne legyen műanyag borítóban vagy műanyag mappában. A Ráday iratanyagában – mivel nem volt teljesen rendezett, s ez most előnynek bizonyult – nagyon sok irat volt papír- és műanyag mappákban, ezek felfogták a nedvességet, így az iratok nem áztak, deformálódtak. Az iratokat 24 polcfolyóméteren teregettük ki 35 db szárítóállványra, a fővárosi levéltár erre a célra tervezett földszinti szárítóhelyiségében és átmeneti raktárában. Ez az épületrész nincs bekapcsolva a levéltári automatikus klímarendszerbe, így nem jelentett veszélyt az iratmentésre behozott anyag a betárolt 38 000 ifnyi iratanyagra.

A többhetes szárítás alatt restaurátor kollégáim folyamatosan kontrollálták a levegő nedvességtartalmát és a papírok nedvességtartalmát, pár hét alatt kiszárítottuk az oltóvíztől beázott anyagot. A mérési eredményeket naplóztuk a helyszínen, naponta háromszor mértünk papír- és légnedvességet egyaránt. Fontos a szárítás során, hogy a papír, fotó, pergamen, könyv ne kapjon hirtelen hő sokkot, lassan szabad csak a papírt szárítani, mert könnyen zsugorodik, és térfogatváltozást szenved. Ha a levegő páratartalma 40% alá csökken, felléphet a hordozó zsugorodása, ennek főleg a pergamen van kitéve. A szárítás során fontos szabály, hogy a könyveket al-

lítva, lehetőség szerint legyezőszerűen kinyitva szárítsuk, ha a könyv gerince túl nedves, akkor fektetve, kinyitva, szivópapírok használatával szárítsuk. A szárítás után az iratokat, könyveket préselni szükséges, ha erre nincs lehetőség, szalagos irományfedélt használunk, a lapok enyhe préselésére a szalagok meghúzásával.

A színes tervrajzok, fotók, műnyomó papírok, egyes tinták, filctollak, bélyegzők különösen érzékenyek a nedvességre, a mentés során ezeket el kell különíteni, és – ha szükséges – menet közben restaurálni a károsodott iratokat. Az elfolyt tinták, pecsétek, károsodott fotók, megpenészesedett iratok már nagyon nehezen restaurálhatók, itt már többé-kevésbé információvesztés is kialakulhat. A Ráday Levéltár anyagában történt tinfolyás, pecsételfolyás és néhány irat esetében információvesztés is, ami elkerülhetetlen még az időben végzett iratmentésnél is.

A katasztrófa helyszínén a Piarista Rend Magyar Tartománya Központi Levéltár, az Evangélikus Országos Levéltár és a Tiszántúli Református Egyházkerület debreceni levéltárától kaptak nagyobb teljesítményű páratlanítókat, ezeknek köszönhetően csökkentettük a Ráday Levéltárban és a könyvtárban a levegő nedvességtartalmát.

Folyamatosan kijártunk a helyszínre, és monitoroztuk a levéltári anyagot, mértük a levegő és az iratok nedvességtartalmát, újabb és újabb nedves góccokat (iratokat) találtunk és szállítottunk el a BFL-be. Nagyon nehéz papírnedvesség-mérő műszer nélkül, vizes katasztrófa helyszínén – főképp télen, fűtetlen helyiségekben – meghatározni, milyen nedves a papír. Szerencsére rendelkezésre állt a mérőműszer, így nem vitáztunk azon, el kell-e vinni vagy sem az iratokat, ha a mért papírnedvesség értéke 20% felett volt. A száraz papír nedvességtartalma 5–8% között változik a levegő légnedvesség-tartalmától függően.

Fontos szempont katasztrófa esetén a biztonság és a munkavédelmi előírások biztosítása, minden nedvszívó anyagot (pl. üres beázott dobozok) eltávolítottunk a raktárból, ezzel is csökkentve a folyamatos párolgást, a levegő relatív páratartalmának növekedését. Minden sarkot, zsófoló részt, minden polcot végignéztünk állományvédelmi szempontból, és megállapítottuk, hogy jelentős a penészgomba-fertőzés veszélye. Döntést kell hozni, hová kerüljön a levéltári anyag, mert a kollégium épületében nem maradhatott, ugyanis az épület bontásáról időközben döntés született.

Dr. Berecz Ágnes, a Ráday Gyűjtemény vezetője és dr. Kenyeres István BFL főigazgatója meggyeztek abban, hogy a Ráday Levéltár a Budapest Fővárosi Levéltárba költözik. Ekkor egyik szemem sírt, a másik nevetett, mert ugyan megbirkóztunk az 5 ifm elázott iratanyag mentésével, de 850 ifm nedves levéltári anyag költöztetése a klimatizált iratraktárba már sokkal nehezebb, több állományvédelmi kockázattal járó feladat volt. Jól tudtam, csak úgy tudjuk ezt szakszerűen megoldani, ha az állományvédelmi prioritásokat tiszteletben tartjuk. Kenyeres István főigazgató mindenben támogatott, és mindent megadott ahhoz, hogy jól tudjuk a költöztetést, iratszárítást, elkülönítést, restaurálást, ellenőrzést megoldani. Nagyon jó érzés egy olyan szakmai csapatban dolgozni, ahol bízunk egymásban, segítünk és cselekedni tudunk másokért is! A költözés egy hónapig tartott, olyan ütemben, miképp a beérkezett iratanyagot megfelelően ki

tudtuk szárítani. Egy adott mennyiség kiszárítása átlagosan négy-öt napig tartott az átmeneti raktárban, majd a kijelölt levéltári raktárba kerülhetett az iratanyag. A beérkező levéltári anyag nedvességtartalma 20–25% volt. A restaurátorok a levéltár átmeneti raktárában elvégezték az iratok szakszerű kiszárítását, hogy elérjék az ideális 10–15% nedvességtartalmat.

A költöztető cég munkatársai már a beszállításnál jelezték nekünk a beázott, nedves dobozokat. Ezekből az iratokat kiemeltük, és a levéltár szárítóhelyiségében kiszárítottuk, majd az iratokat visszahelyeztük egy új, savmentes dobozba a megfelelő levéltári rendben. Fontos volt, hogy ne kelljen feleslegesen mozgatni az iratokat, ezért a Ráday Levéltárban és a BFL-ben is rádays levéltárosok irányították a szállítókat. A folyamatos páraelszívás mellett, ventilátorok használatával

és EKOMix növényi illóolajok párologtatásával küzdöttünk a penészgombák kialakulása ellen és a lokális nedvesség megszüntetéséért. A költözés 17 munkanapot vett igénybe. A levéltár állományvédelmi főosztálya 352 órát töltött az iratanyag szárításával, miközben folyamatosan mértük a papír nedvességtartalmát és ellenőriztük, illetve szabályoztuk a levegő páratartalmát. A Ráday Levéltár levéltárosaival és a szállító cég munkatársaival együttműködve március 5-én sikeresen befejeződött az átköltözés levéltárunkba, 403,4 ifm levéltári anyag. A második felvonásban a Ráday könyvtár muzeális könyvanyag (összesen 446,6 fm) költözött hozzánk átmenetileg. A szállítás, a kötetek ellenőrzése, kiszáritása, a prevenció ugyanúgy zajlott le, mint a levéltári anyag esetében.

Sikerült, egy óriási csapatmunkának köszönhetően, a Ráday Levéltár és Ráday Gyűjtemény Kézíráttárának teljes anyagát egy klimatizált, restaurátorok által felügyelt raktárban elhelyezni.

Köszönöm minden kedves kollégámnak, vezetőinknek, a rádays munkatársaknak, a költöztető cégnek a sok segítséget, türelmet és emberfeletti munkát a levéltári iratanyag mentésében!

ÖSSZEZÉS

A kulturális intézmények, mint múzeumok, könyvtárak, levéltárak megőrzik és védik a kulturális örökséget a jövő generációi számára. Olyan hiteles helyek, amelyek alapját képezik a társadalomtudományok kutatásának, és hozzáfértést biztosítanak minden generációnak.

A vezető intézmények rendelkeznek olyan szakembercsapattal és technikai felszereltséggel, amellyel megóvható a gyűjtemény. A pénzügyi források és pályázati lehetőségek beszűkülése

miatt egyre kevesebb a forrás az állományvédelmi feladatokra. A Budapest Főváros Levéltárban cca. 3 M Ft áll rendelkezésre a szakmai anyagok és eszközök vásárlására, a 38 000 folyóméter iratanyag kezelésére.

A Dunamelléki Református Egyházkerület Ráday Levéltárában történt katasztrófa utáni mentésben, a tüzeset és az oltás után mintegy 5 ifm-nyi elázott irat mentése gyorsan és szakszerűen történt a rendelkezésre álló BFL intézményi infrastrukturális háttérrel. Megjegyzem, egy nagyobb, mintegy 100 ifm-nyi vagy több iratanyag mentésére mi sem vagyunk felkészülve. Nem áll rendelkezésre egy nagy kapacitású, fagyasztva szárító berendezés országos szinten sem. Nem rendelkezünk a penészes irat mentésére alkalmas tömeges fertőtlenítő géppel és kellő számú ipari páraelszívóval, mérőműszerekkel. A restaurátor-levéltárosi szakértelem rendelkezésre áll, de nem rendelkezünk egységes közgyűjteményi vészhelyzeti protokollal, melyet az irat- és műtárgymentésnél használni tudunk.

A kulturális intézmények költségvetése nem teszi lehetővé a kutatásokat és az új módszertanok kidolgozását. A Budapest Főváros Levéltára által 2020 októberében benyújtott Visegrádi V4 pályázat először ad arra lehetőséget, hogy az állományvédelmi területen dolgozó restaurátorok, biológusok és kémikusok összefogjanak a gyűjteményük hatékonyabb megőrzése és megmentése érdekében. A négy ország négy városában: Budapest Főváros Levéltára, Martin Nemzeti Könyvtár, Prága Nemzeti Könyvtár, Varsó Egyetem megrendezésre kerülő workshopon állományvédelmi szakemberek osztják meg tudásukat egymással. Stratégiai célunk a projekt 18 hónapja alatt egy szakmailag és tudományosan megalapozott vészhelyzeti protokoll összeállítása a visegrádi országok területére kiterjesztve. A projekt munkatervünk meghatározza azokat a mérföldköveket, amelyek sikeres teljesítése esetén elérjük közös céljainkat. A hatékony csapatmunkának köszönhetően felkészültebbek lehetünk a kulturális intézményeket is érintő katasztrófákkal és az iratpusztulásokkal szemben. A vészhelyzeti protokollt, az ötnyelvű könyv- és papírrestaurátor szótárt, mint a projekt eredményeit mindenki számára elérhető helyen, a projekt honlapján közzé fogjuk tenni. Hosszú távú célunk a szakmai együttműködés kiterjesztése más országok (Románia és Ukrajna) kulturális intézményei felé is.

TOVÁBBI FORRÁSOK

<https://radaygyujtemeny.hu/>

Letöltés ideje: 2020. június 6.

<https://hirado.hu/belfold/kekfeny/cikk/2019/01/24/tuz-volt-a-fovarosi-raday-kollegiumban-egy-ember-meghalt>

Letöltés ideje: 2020. június 6.

<http://regi.reformatus.hu/mutat/15991/>

Letöltés ideje: 2020. június 6.

<http://regi.reformatus.hu/mutat/15993/>

Letöltés ideje: 2020. június 6.

<http://regi.reformatus.hu/mutat/15997/>

Letöltés ideje: 2020. június 6.

https://www.youtube.com/watch?v=KK_Eq-bA583g

Letöltés ideje: 2020. június 6.

http://bparchiv.hu/sites/default/files/atoms/files/meghivo_mle_radaytuzvesz_szn_190528.pdf

Letöltés ideje: 2020. június 6.

<https://www.parokia.hu/v/megkezdodott-a-karmentes/>

Letöltés ideje: 2020. június 6.

<https://www.parokia.hu/v/megmozdult-az-egesz-orszag-hogy-segitsenek-a-hajlek-nelkul-maradt-diakokon/>

Letöltés ideje: 2020. június 6.

<https://www.parokia.hu/v/budapest-fovaros-leveltaraba-koltozhet-a-raday-leveltar/>

Letöltés ideje: 2020. június 6.

<https://melte.hu/hirek/tuz-raday-kollegiumban>

Letöltés ideje: 2020. június 6.

<https://hirado.hu/belfold/kozelet/cikk/2019/02/01/szandekos-gyujtogat-okoza-a-raday-utcai-kollegiumi-tuzet/>

Letöltés ideje: 2020. június 6.

https://kilencbenazelet.blog.hu/2020/03/02/159_eve_a_reformatusok_szolgalataban_107_eve_a_keruletben

Letöltés ideje: 2020. június 6.

Pályázati felhívás!

PAPÍR KARÁCSONYFADÍSZ PÁLYÁZAT 2020

2020-ban is versenyt hirdetünk a Magyar Grafika-olvasók és a nyomdaipari, illetve vizuális kommunikációs és művészeti képzésben részt vevő diákok számára a Magyar Grafika 2020. decemberi számában bekötött mellékletként megjelenő stancolt papír karácsonyfadísz tervezésére.

Pályázatunk idén ötödik alkalommal kerül meghirdetésre. Nevezési díj és honorárium sincs, ez egy remek szakmai kihívás és minden résztvevő számára „örömeze”. Hivatalos eredményhirdetés a Grafika-olvasók rendezvényünkön és a Magyar Grafika decemberi számában.

A pályázatok beadási határideje: 2020. november 11., szerda.

A dísz tervezéséhez információk:

- ♦ kivitelezési alapanyag: fehér, nyomatlan, 270 g/m²-tömegű GC1 karton,
- ♦ technológia: hagyományos stancforma,

- ♦ méret: 125 × 180 mm-es mezőben férjen el a dísz,
- ♦ G betű felhasználása előnyt jelent.
- ♦ A terveket pdf-ben és AI-ben várjuk.

A legjobb pályamunkát a Magyar Grafika mellékleteként megjelentetjük az alkotó és a felkészítő tanár megjelölésével.

A felkészítő tanárok és a résztvevők emléklapot kapnak, illetve a legjobb terv alkotóját oklevéllel jutalmazzuk és a Grafika-olvasók minden résztvevőjének tiszteletpéldányokkal is kedveskedünk.

